

Nr 313.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anordnande av bostäder för personal vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle; given Stockholms slott den 17 oktober 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 oktober 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, fråga rörande anordnande av bostäder för viss personal vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle samt anför därvid följande:

På därom av Kungl. Maj:t gjorda framställningar har riksdagen anvisat för budgetåret 1939/40 ett reservationsanslag av 5,500,000 kronor till utbyggnad av flottans skifferoljeverk å Kinnekulle (proposition 1939 U: 19, skr. nr 43) samt för budgetåret 1940/41 dels ett reservationsanslag av 2,200,000 kronor till vissa ytterligare anläggningar vid skifferoljeverket (proposition 1940 U: 1, skr. nr 45), dels ett reservationsanslag av 1,436,000 kronor för täckande av vissa merkostnader för skifferoljeverkets utbyggnad (proposition

1941:2, skr. nr 57), dels ock ett reservationsanslag av 1,350,000 kronor för utvidgning av skifferoljeverket (proposition 1941:142, skr. nr 303).

Driften vid det nya skifferoljeverket igångsattes under maj månad innevarande år. I samband härmed har behov visat sig föreligga av ytterligare bostadshus för den vid verket anställda personalen. *Marinförvaltningen* anför härom i skrivelse den 2 augusti 1941 bland annat följande:

När på sin tid riktlinjerna för det nya oljeverkets planläggning och verksamhet utformades, hade bland annat förutsatts, att verkets arbetare i huvudsak skulle komma att inlogeras under formen av en militärt anordnad förläggning med gemensam bespisning i ett för detta ändamål inrättat marketenteri. För sådant ändamål uppfördes, förutom en marketenteribyggnad, fem bostadshus om vardera tolv för dubbelförläggning avsedda rum, sålunda beräknade att inrymma 120 arbetare. Såsom förhållandena numera utvecklats sig, hade emellertid arbetsstyrkan till stor del måst rekryteras med gifta arbetare och förmän från bland annat Lidköping och trakterna kring oljeverket samt från mer avlägsna orter. Härigenom hade behov uppkommit att i första hand tillgodose dessa familjers bostadsförhållanden. Bristen på hyresbostäder inom de socknar, som för ändamålet kunde tänkas ifrågakomma, såsom Kinnekleva, Husaby och Österplana, hade nödvändiggjort vidtagande av snara åtgärder för att i lämplig utsträckning lösa den gifta personalens bostadsfråga. För sådant ändamål hade marinförvaltningen i första hand genom inredning av fyra kök i vart och ett av tre av de ovannämnda bostadshusen kunnat tillgodose lägenhetsbehovet med två rum och kök för fyra verkmästare och ett rum och kök för åtta arbetsförmän eller arbetare. Vidare hade åt de vid verket antagna tjänstemännen enkelrum tillsvidare upplåtits i ett annat av de för arbetarna avsedda bostadshusen. För att driften vid verket i full utsträckning skulle kunna fortgå och nödvändig personal bibehållas i tjänst måste bostadsfrågan för verkmästare och tjänstemän snarast och före vinterns inträde bliva ordnad på ett tillfredsställande sätt så att de för arbetarna byggda husen kunde tagas i bruk för avsett ändamål. *Marinförvaltningen* hade beräknat, att bostadsbeståndet borde utökas med *dels* fyra tjänstemannavillor, *dels ock* tre verkmästare- och förmansbostadshus med sammanlagt 16 lägenheter om respektive två rum och kök och ett rum och kök. Kostnaden för detta byggnadsprogram genomförande hade av marinförvaltningen beräknats till 400,000 kronor, däri inberäknat kostnader för värme, vatten, avlopp och övriga sanitetsanläggningar samt för elektriska installationer, skyddsrum, planering och vägar.

Under framhållande att den ifrågasatta bostadsbebyggelsen borde igångsättas snarast möjligt hemställde marinförvaltningen, att för ändamålet erforderliga medel måtte ställas till ämbetsverkets förfogande från den för försvarsväsendet fastställda förskottsstaten.

1940 års militära byggnadsutredning har i utlåtande den 13 september 1941 framhållit, att utredningen vid besök å platsen i fråga om arbets- och bostadsförhållanden uttrönt bland annat följande:

Arbetsstyrkan vid den rent statliga driften av företaget utgjorde omkring 160 man. Genom rationalisering av driften beräknades emellertid arbetsstyrkan kunna successivt nedbringas till 120 man. Allenast ett 40-tal man hade kunnat beredas bostäder i staten tillhöriga fastigheter, därav några i familjebostäder. Några äldre staten tillhöriga bostadsbyggnader i närheten av verket disponerades av hos Kooperativa förbundet anställda arbetare. Då

Kooperativa förbundet dreve den äldre anläggningen, ansåges med skäl, att dessa sistnämnda lägenhetsinnehavare icke kunde avhysas, då jämväl driften vid det äldre verket vore ett statsintresse. Ett åttiotal av verkets arbetare skulle sålunda under alla förhållanden ha att söka sig bostad å annan plats. Bostadsbristen inom närliggande område, fränsett den omkring två mil avlägsna staden Lidköping, syntes vara ganska stor. I Lidköping syntes lägenheter kunna förhyras åtminstone i viss utsträckning, men svårigheter att på ett lämpligt sätt ordna transporten av arbetarna mellan staden och arbetsplatsen uppstode särskilt under vinterförhållanden och i all synnerhet som skiftarbete förekomme i stor omfattning. Nu anförda omständigheter syntes kunna äventyra tillgången på arbetskraft vid företaget.

Enligt byggnadsutredningens mening vore det icke möjligt att genom enskild företagsamhet, antingen spekulativ sådan eller bostadsföreningsverksamhet, eventuellt med statlig subvention, förbättra bostadstillgången, huvudsakligen på grund därav att företagare icke kunde bibringas den förvisningen, att verksamheten vid skifferoljeverket komme att fortgå under tillräckligt lång tid framåt för att göra bostadsföretaget ekonomiskt bärande.

Beträffande det av marinförvaltningen framlagda byggnadsprogrammet och kostnaderna för dess genomförande har byggnadsutredningen anfört följande:

Enligt till utredningen från marinförvaltningen lämnade uppgifter skulle av de i remisshandlingarna angivna tjänstemannavillorna en, chefsbostaden, innehålla sex rum och kök samt var och en av de övriga villorna fyra rum och kök. Av de övriga 16 lägenheterna skulle fyra innehålla två rum och kök och tolv ett rum och kök. Därast dessa bostäder byggdes, skulle bostäder kunna beredas för sammanlagt omkring 80 arbetare, inklusive verkmästare och förmän, vilket i avsevärd mån skulle förbättra bostadsförhållandena.

Kostnaderna för de föreslagna bostäderna skulle enligt uppgift fördelas sålunda:

En tjänstemannavilla för driftschefen	42,000
Tre tjänstemannavillor à 32,400	97,200
Planering, staket, septictank, vägar för dessa villor	15,000
Tre verkmästare- och förmansbostadshus à 60,000	180,000
Återbäring till fastighetsfonden för ombyggnad av tre baracker ¹⁾	25,000
Återbäring till nybyggnadsanslaget för ombyggnad av »Kärret» ¹⁾	10,000
Diverse oförutsett	30,800

Summa kronor 400,000.

För utredningen hade företetts ritningar till chefs- och tjänstemannabostäder om respektive sex och fyra rum och kök. Utformningen av dessa bostäder ansågo utredningen icke vara tillfredsställande. Icke heller de för verkmästare och förmän föreslagna bostäderna hade enligt utredningens mening utformats på tillfredsställande sätt.

Enligt under hand lämnad uppgift torde det vara ovisst, huru länge den nuvarande driftschefen, vars familj vore bosatt i Stockholm, ämnade kvarstå i sin befattning. Under sådana förhållanden syntes det vara välbetänkt att för närvarande icke låta uppföra någon chefsbostad. Denna syntes, när den komme till utförande, böra omfatta högst fem rum, jungfrurum och kök och

¹ Enligt från marinförvaltningen under hand lämnad uppgift motsvara dessa belopp kostnaderna för i marinförvaltningens skrivelse angivna åtgärder för tillgodoseende av lägenhetsbehovet, vilka kostnader förskottsvis bestritts från försvarsväsendets fastighetsfond.

innehålla en golvyta av omkring 145 kvadratmeter. De tre övriga ingenjörsbostäderna borde var för sig omfatta fyra rum och kök och upptaga en yta av omkring 100 kvadratmeter. Kostnaderna för dessa bostäder kunde beräknas till 30,000 kronor per styck eller tillhopa 90,000 kronor. — Under förutsättning att av de återstående 16 lägenheterna fyra skulle utgöras av två- och de återstående av enrumslägenheter, skulle fyra lägenheter böra erhålla en golvyta per lägenhet av 60 kvadratmeter och tolv lägenheter en golvyta per lägenhet av 40 kvadratmeter. Kostnaderna för dessa lägenheter i den standard, som föreslagits, syntes kunna beräknas till 15,000 kronor respektive 10,000 kronor per lägenhet eller tillhopa 60,000 kronor respektive 120,000 kronor. Då för administration, planering, vägar m. m. borde räknas med 20,000 kronor, skulle de sammanlagda kostnaderna, därest chefsbostaden uteslötes, kunna beräknas på följande sätt, nämligen

tre tjänstemannavillor, inklusive ledningar av olika slag	90,000
fyra tvårumslägenheter, » » » » »	60,000
tolv enrumslägenheter, » » » » »	120,000
återbäring	35,000
planering, vägar, administration m. m.	20,000
	<hr/>
	Summa kronor 325,000.

Här må ytterligare framhållas, att byggnadsutredningen ansett, att lägenheter om ett rum och kök helst icke borde ifrågakomma vid en bostadsanskaffning av nu ifrågavarande slag och att dessa lägenheter såvitt möjligt icke borde nyttjas som bostäder för familjer med barn. Emellertid hade vid utredningens besök på platsen uppgivits, framhåller utredningen vidare, att arbetarefamiljer icke hyste någon som helst motvilja mot att taga bostad i enrumslägenheter.

Egnahemsstyrelsen har i utlåtande den 30 september 1941 till en början framställt erinran mot marinförvaltningens förslag om uppförande av familjebostäder, som vore mindre än två rum och kök.

Därest bostäderna väntades bliva behövlige endast under kortare tid — såsom under nuvarande exceptionella förhållanden — vore det givetvis fullt riktigt, att anläggningskostnaderna begränsades i möjligaste mån, även på bekostnad av bostadsstandarden. Enligt upplysning från marinförvaltningen hölle man emellertid för troligt, att skifferoljeverket även under mera normala tider skulle komma att hållas i drift i sådan omfattning, att de föreslagna bostäderna bleve ständigt behövlige. Om man vågade räkna med detta, vilket helt undandrog sig egnahemsstyrelsens bedömande, vore det enligt styrelsens mening icke tillrådligt att såsom familjebostäder bygga lägenheter, som vore mindre än två rum och kök.

Det av 1940 års militära byggnadsutredning anförda uttalandet, »att arbetarefamiljer icke hysa någon som helst motvilja mot att taga bostad i enrumslägenheter,» syntes icke böra tillmätas betydelse, eftersom man visste, att frivillig trångboddhet ännu så länge vore en ganska allmänt utbredd ovana på landsbygden.

Egnahemsstyrelsen påpekar vidare, att varken marinförvaltningen eller byggnadsutredningen för verkmästare- och förmanspersonalen förutsatt annan byggnadstyp än flerfamiljshus. Enligt egnahemsstyrelsens mening borde dock denna fråga ses i relation till det sätt, på vilket man tänkt sig upplåta

lägenheterna. Om man — på grund av ovissa driftsförhållanden eller med antagande av att personalen i förhållandevis stor utsträckning komme att undan för undan omsättas — ansåge sig böra räkna med uthyrning såsom den normala upplåtelseformen, kunde det ur denna synpunkt vara likgiltigt, vilket byggnadssätt man valde. Ville man däremot — i tro att anställningsförhållandena komme att bli stabila — upplåta lägenheterna med äganderätt, vilket ju skulle erbjuda den fördelen att staten bleve fri från den framtida förvaltningen, kunde knappast annat än enfamiljshus (egnahem) komma ifråga. Om därför förutsättningar ansåges finnas för lägenhetsupplåtelse genom försäljning, varvid de statliga låneformerna kunde tänkas komma till användning, borde enligt egnahemsstyrelsens mening frågan om byggnadssätt bliva föremål för omprövning. Detta gällde så mycket mer, som en bebyggelse med enfamiljshus därjämte erbjöde sociala fördelar.

Med utgångspunkt från vad sålunda anförts har egnahemsstyrelsen verkställt en kalkyl rörande kostnaderna för uppförande av tre tjänstemannavillor om fyra rum och kök samt 16 enfamiljshus om två rum och kök. Styrelsen har därvid med ledning av erfarenheterna från egnahemsstyrelsens bostadsbyggnadsverksamhet vid Såtenäs och Karlsborg angivit som troligt, att kostnaderna för ett enfamiljshus om två rum och kök icke skulle behöva överstiga 14,000 kronor, oräknat kostnaderna för tomtmark, planering, vägar och administration. I fråga om tjänstemannavillorna har styrelsen ansett sig våga räkna med en motsvarande byggnadskostnad av omkring 27,000 kronor. Kostnaderna för planering, vägar och administration syntes vid helt genomförd enfamiljshusbebyggelse böra beräknas till minst 30,000 kronor. Under förutsättning, att tomtmark upplåtes gratis, att elektriska ledningar funnes framdragna till området samt att avloppsvattnet släpptes från reningsbrunn direkt ut i öppet dike, har styrelsen sålunda beräknat kostnaderna för helt genomförd enfamiljshusbebyggelse på följande sätt:

3 tjänstemannavillor, inklusive ledningar	81,000
16 småstugor, inklusive ledningar	224,000
Planering, vägar, administration	30,000
Återbäring, enligt byggnadsutredningens förslag	35,000
	Summa kronor 370,000.

Styrelsen har i anslutning härtill framhållit, att den av styrelsen angivna kostnadssumman icke nämnvärt skulle komma att understigas, om i stället för enfamiljshus flerfamiljshus med tvårumslägenheter uppfördes.

Anledningen till att bostadsbeståndet vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle icke är tillräckligt synes närmast vara, att personalstyrkan fått en annan sammansättning än man tidigare räknat med. Vid planläggningen av den nuvarande bostadsbebyggelsen har man utgått ifrån att en stor del av personalen skulle kunna i varje fall under mer extraordinarie förhållanden beredas bostäder i logement. Emellertid har det visat sig, att arbetsstyrkan i så stor utsträckning rekryterats med gift personal, att denna lösning av bostadsfrågan

Departements-
chefen.

icke lämpligen bör för någon längre tid äga bestånd. Bostadsbehovet för en del av denna personal — däribland några verkmästare och arbetsförmän — har provisoriskt kunnat tillgodoses genom ianspråktagande av utrymmen i de bostadshus, som ursprungligen avsetts och inrättats för befattningshavare utan familj. En stor del av personalen har överhuvudtaget icke kunnat erhålla bostadslägenheter i verkets närhet, vilket medför olägenheter icke blott för personalen utan även för oljeverket. Då en förbättring av bostadsförhållandena vid Kinnekulleverket genom enskild företagsamhet icke för närvarande synes vara att förvänta, torde annan utväg icke stå till buds än att helt i statlig regi lösa bostadsproblemet. Utan tvivel måste det ligga i statens intresse att vid denna för stora kostnader iordningställda anläggning, vilken torde bli av stor betydelse för vårt lands oljeförsörjning, förvärva och bibehålla lämplig personal, något som ej lär vara möjligt, därest bostadsförhållandena icke på tillfredsställande sätt ordnas.

Vad först angår frågan om omfattningen av ifrågasvarande bostadsanskaffning, har marinförvaltningen föreslagit uppförande av fyra tjänstemannavillor, därav en avsedd för driftschefen och tre för vid verket anställda tjänstemän, ävensom av tre bostadshus med sammanlagt 16 lägenheter, avsedda för verkmästare och arbetsförmän. I likhet med militära byggnadsutredningen anser jag det icke vara nödvändigt att nu upptaga frågan om uppförande av bostad för driftschefen. Däremot tillstyrker jag, att lägenheter för tjänstemän, verkmästare och arbetsförmän anordnas i den av marinförvaltningen angivna omfattningen.

Beträffande formen för bostadsanskaffningens genomförande må till en början framhållas, att det i detta fall knappast är tillrådligt eller ens möjligt att inrätta tjänstebostäder i egentlig mening. Ett anordnande av statliga tjänstebostäder har för övrigt enligt hittills tillämpade principer ansetts böra ske i minsta möjliga utsträckning. Marinförvaltningen synes närmast vilja betrakta de blivande byggnaderna såsom uthyrningsfastigheter, förvaltade av vederbörliga militära organ, och har med denna utgångspunkt funnit sig böra föreslå uppförandet av bostadshus av baracktyp. Emellertid finner jag det för egen del angeläget att eftersträva en sådan anordning av bostadsbebyggelsen, att möjlighet förefinnes för personalen att förvärva lägenheterna med äganderätt. Uppenbarligen lämpa sig de av marinförvaltningen föreslagna, för verkmästare och arbetsförmän avsedda bostadshusen mindre väl för en sådan utveckling. Ur anförda synpunkter har det synts mig lämpligt undersöka, huruvida icke möjligheter skulle föreligga att lösa byggnadsfrågan i anslutning till de principer, som följts vid genomförandet av liknande bostadsbebyggelse för Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer. Denna bostadsanskaffning har, såsom framgår av propositionerna 1940 U:49 och 1941:267 (punkten 14), omhänderhåfts av egnahemsstyrelsen, som jämväl avses skola med biträde av vederbörlig egnahemsnämnd handhava den framtida förvaltningen av fastigheterna. Härvid har förutsatts, att befattningshavarna skola kunna antingen i vanlig ordning utan bostadstvång hyra lägenheterna eller också inköpa dem med äganderätt, i vilket fall egnahemslån i vanlig ordning skulle kunna beviljas.

Egnahemsstyrelsen har i sitt nu föreliggande utlåtande skisserat ett program av liknande slag för ordnandet av bostadsfrågan vid skifferoljeverket. Förslaget, som omfattar tre tjänstemannavillor om fyra rum och kök samt 16 småstugor om två rum och kök, har, inberäknat kostnader för planering, vägar och administration samt kostnaderna för omändring av vissa befintliga byggnader, preliminärt kostnadsberäknats till 370,000 kronor. Styrelsen har förutsatt, att bebyggelsen anordnas i form av enfamiljshus. Vidare har styrelsen icke funnit tillrädligt att såsom familjebostäder bygga lägenheter, som äro mindre än två rum och kök.

Ett ordnande av bostadsfrågan på sätt egnahemsstyrelsen förordat synes mig innebära påtagliga fördelar i jämförelse med marinförvaltningens förslag. Såsom i egnahemsstyrelsens utlåtande framhålles, talar sannolikheten för att skifferoljeverket även under mera normala tider skall kunna hållas i drift i sådan omfattning, att de nya bostäderna ständigt bliva behöfliga. Men även om mot förmodan så icke skulle bliva fallet, synes egnahemsstyrelsens förslag vara att föredraga, så mycket mer som detta för en förhållandevis ringa merkostnad möjliggör anskaffandet av ett ur många synpunkter lämpligare bostadsbestånd. Därest i enlighet med egnahemsstyrelsens förslag enfamiljshuset förses med två rum och kök, kan lägenhetsinnehavaren, om han så önskar, uthyra ett av rummen exempelvis till en befattningshavare utan familj. Ett bostadsbestånd av denna art inrymmer följaktligen större marginaler och är mer mångsidigt användbart än lägenheter av det slag marinförvaltningen tänkt sig och torde därför vara att förorda ej minst med tanke på den framtida utvecklingen.

Jag finner mig därför böra föreslå, att ifrågavarande bostadsanskaffning sker i huvudsaklig överensstämmelse med egnahemsstyrelsens förslag och i anslutning till de principer, som uppdragits för bostadsbebyggelsen vid Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer. Detta innebär, att egnahemsstyrelsen bör omhändervä såväl bebyggelsen som den framtida förvaltningen av fastigheterna. Under hand har jag från styrelsen fått bekräftelse på att styrelsen är beredd att åtaga sig denna uppgift.

Egnahemsstyrelsens kostnadsberäkningar synas icke giva anledning till erinran. För ändamålet synes böra å kapitalbudgeten uppföras ett särskilt anslag, vilket lärer böra hänföras till fonden för förslag till statsverket. Sedan byggnadsföretaget färdigställts och kostnaderna för detsamma kunna med säkerhet överblickas, lärer frågan om den framtida finansieringen av företaget och villkoren för blivande överlåtelse av fastigheterna böra underställas statsmakternas prövning. Därvid torde böra prövas dels frågan om den slutliga redovisningen och förvaltningen av ifrågavarande fastigheter, dels frågan i vilken mån avskrivning av anläggningskapitalet redan från början bör äga rum. Dessa spörsmål torde böra bedömas i sitt samband med motsvarande frågor beträffande bebyggelsen vid Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer.

Anslaget bör disponeras av egnahemsstyrelsen. Styrelsen bör av anslaget få tillgodogöra sig ersättning för sina egna kostnader i samband med byggnadsverksamheten.

Under återopande av vad sålunda anförts och med framhållande av frågans brådskande beskaffenhet får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Anordnande av bostäder för personal vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket anvisa ett *reservationsanslag* av 370,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

A. Broberg.